

lelkialkatot tükrözi, melynek érzékenysége furcsa módon egyszerre tágítja ki és szűkíti le az általa kialakított szövegtereket. Mintha a formai költőségekkel párhuzamosan egy másfajta (nem tartalmi, inkább — Pilinszky kifejezésével — az adott mű ideáját őrző *metaformán* innen) korlátozó tényező is bejátszana a sorok rendezésébe, amely ugyan biztonságos mederben tartja a versszakokat, olykor azonban — a szerzői közvetítés felületességénél, stilisztikai elnagyoltságánál fogva — nem képes átszűrni magán az élő és organikus vershez szükséges szellemképet. „Anyagban hisz, s a végtelennek papja, / vagy Istenben, a minden-alkotóban, / öröktől mozdulatlan mozgatóban. / Hit és bizonytalanság éje, napja.” — folytatódik az emblemikusnak is nevezhető *Ember* című vers. Bozók Ferenc költészetének bizonytalanságai a személyesen emberi szinten túl talán a fentebb megközelíteni próbált, időről időre megmutatkozó jelenlét-hiányban keresendők. Az *Énangyal*nak hívott felettes (ihlető?) ezek szerint néha a szerzővel azonos jelenség — vagyis csak annyit fed le a valóságból, amennyi ő maga lehet.

„Folyóiratba haltam, ám / szelíd vagyok, ne féljetelek. / Lapozzatok belém, s talán... / talán kicsit feléledek.” — szól a *Folyóiratba haltam* című vers pár sora a holt költőket megidéző kötetből, ha öntudatlanul is, de utalva a másik, folyóiratközléseket összegyűjtő könyvre (Baka István egyik utolsó versére rímelve — vö. „...jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótárdba írné s néha / lapozz föl engem és leszek” (B. I.: *Csak a szavak*). A modern klasszikusok stílusában a magyar- és világirodalom nagyjait megszólító Bozók hol játékos humorral, hol komolyra fordítva a szót idéz el a benne élő, általa megformált portrékon. A legtöbb elődöt nevesíti, de akadnak olyanok is, akik mintegy felrémlenek a sorok közül; így tűnik elő Dsida Jenő is az *Éjszonnét*ben: „Teáskanál kavarja éjjelem, / merítsd a kozmosz-éjbe életem, / kavarj sötét teádba, Istenem.” Vagy József Attila a *Nyárszonnét*ben: „A Nap, miként a sör: ragyog, pezseg, / s a fellegek, miként a sörhabok, / fodor-ruhás barokkos angyalok.” Esetleg Örkény a *Szoba, kiáltással* négyesorosa mögött: „Szobámban alvó sikoly lakik / folyton becsengetnek valakik / s mert nincsenek rám belátással: / Szoba kiadó, kiáltással.” stb. A múltból kísértő árnyak, ködös emlékképek közül lép ki, a mai Budapest díszletei előtt sétál el a jelen idő költője, aki a mívés stílusimitációk között egy-egy vers erejéig magával is eltársalog. Majd megáll szobájában a tükörnél. Vagy a versek fölött időz egy kicsit.

„... két tükör ha szembe fordul / szűkülnek de végtelenbe” — olvashatjuk a *Tükörszemek*ben, fel-

idézve Weöres pár sorát: „Tükör, nézz a tükörbe!” Bozók Ferenc világtükreben az önmaga hasonlatosságára formált valóságot szemlélhetjük, saját arcmásával együtt, tengernyi hangulattal, tele a természet apró rebbenéseivel, a nagyváros zakatoló zörrenésével, és csenddel — az *Énangyal* óvó szárnyai alatt. (*Rézbong Kiadó, Göd, 2015; Antológia Kiadó, Lakitelek, 2015*)

PAPP MÁTÉ

MAX PICARD: MENEKÜLÉS ISTEN ELŐL

Az emberiség mindig is menekült Isten elől, ám most, hogy a hit objektív világgént már nem létezik, egyenesen beszorultunk a menekülés kegyetlen világába — ez lehetne Max Picard nemrég megjelent könyvének alaptézise. A zsidó származású svájci író, költő, kultúrfilozófus 1934-ben kiadott, s most magyarra lefordított műve sok szempontból ma is aktuális lehet.

„Az ember a menekülésben való részesedése mértékében létezik csupán.” (8.) Picard szövegében, mely műfajilag kissé nehezen besorolható, hiszen egyszerre filozófiai és irodalmi mű, mindent a menekülés mozgat, mindent a menekülés magyaráz. A könyv állításait a világháború utáni kiábrándultság és pesszimizmus mozgatja: a 20. század emberének kíméletlen kritikáját adja a szerző. „Apám ismerte a mély szomorúságot is. Láta az ember mérhetetlen gonoszságát — már 1914 előtt sejtette, mi történik majd 1933–1945 között” — ezt az író fia, Michel Picard meséli el a könyv függelékében.

A filozófus-író valóban nem ismer mértéket a világ hanyatlásának megfogalmazásában. Nem véletlenül írja Hermann Hesse, hogy ez Picard „talán legszebb, legkomolyabb, ugyanakkor legvisszataszítóbb” könyve. A szerzőnek sok éleslátó, rendkívüli megfigyelési képességről tanulságot tevő állítása van. Korát megelőzően diagnosztizál számos olyan problémát, mely azóta csak erősödött, meghatározóbb lett. Művét szinte folytatni lehetne, hiszen maga a könyv egy felsorolás: annak a listája, hogy a menekülés mi mindenben nyilvánul meg, mi mindenre terjeszti ki mérgező hatását.

Mi jellemzi a menekülés világát? Egy olyan lét, melyben minden szituáció menekülés-helyzet. A menekülés nem csupán jelen van, hanem autonóm létezőként uralja az embert. „Az Isten és az ember közti teret teljesen betölti a menekülés.” (13.) A menekülés minden minőséget mennyiséggé változtat. Struktúrájánál fogva eltávolít a valóságtól, csak lehetőségeket kínál, eltörli a bizonyosságot, a teret, összezavarja az időt, megszünteti a bűnt, az igazságot, a halált. Ebben a

helyzetben „Isten pusztá lehetőségé degradálódott”. (23.)

A menekülés képződménye, szörnyetege mint egy modern ördög, úgy szállja meg az emberiséget. Picard folyamatosan ütközteti a hit világát és a menekülés világát, melyek szögesen ellentétesen működő térként és időként jelennek meg. A hit világa letűnt aranykorként tűnik fel, melyben minden körvonal élesebb, minden bizonyosság szilárdabb volt és minden Isten szerető tekintete előtt zajlott. A hit világa a béke és a biztonság korát jelentette. Efölött magasodik, mint egy szörnyű, megvalósult antiutópia, a menekülés világa, mely felülírt minden hitet, eltörölt minden biztos pontot. „A lét egésze valamivé válásban oldódik fel.” (35.)

A menekülésben minden mozgékony, minden úton van, az ember mindenhol ott lehet. „Folyton újabb gépezeteket találnak a mozdulatlan mozdíthatóvá tételére.” (41.) A szellem meghasad, az Én darabokra hullik. A világot megfosztják a szeretettől a mozgás érdekében, a szavak elvesztik szilárd jelentésüket. Az ember már csak érzelmek, akarati impulzusok és gondolatok zűrzavaraként, homályos elegyeként létezik, nincs már tere a tartós kapcsolatoknak, a házasságnak, a barátságoknak, az elkötelezett hitnek. „A menekülés világában nem a konkrét, hanem az absztrakt emberiség létezik.” (27.) Az absztrakció pedig nem tesz mást, mint kiüresíti a dolgokat.

Látható, hogy Picard világa nagyon sötét. Saját korában semmilyen pozitív változást, semmilyen fejlődést nem lát. Nézetrendszerében mindent a hanyatlás, a menekülés képződményének rombolása határoz meg. Ezzel egyébként saját magának is ellentmond, hiszen a menekülés embe-
rehez társtíja a jelenből való kilépés igényét, a szebb múlt, vagy az ígéretes jövő iránti vágyakozás képét. De a menekülés szimbólumrendszere ebben a könyvben mindent felülír.

Picard egész filozófiai rendszerét eköré a hanyatlás köré építi fel. Kiterjeszti a menekülést a nyelvre, a történelemre, a művészetre, a gazdaságra (a gazdasági krízisről kifejtett nézetei például kifejezetten aktuálisak és érdekesek). A világ működési mechanizmusának alapstruktúrájává teszi a menekülést. Ez sok szempontból be is szűkíti a gondolatrendszer mozgásterét. A művészetről alkotott nézetei behatároltak és konzervatívak: a művészetet mint a menekülés világa előli menedéket definiálja. A műalkotás zárt, nyugodt, határok közé szorított. A menekülés ellenpólusaként segít megpihenni az állandóan mozgásban lévő menekülőnek. Így, majdnem száz év távlatából érdemes lehetne ezt a művészet-meghatározást újragondolni, és megnézni, hogyan reagált a művészet a Picard által ábrázolt menekülésre a posztmodern

által, és a nyitott művek megjelenésével. Ahogyan a szerző képelméletét is újra lehetne alkotni az azóta lezajlott folyamatok felől.

Max Picard műve igazán gondolatébresztő. Könyvét egy olyan folyamat kezdetén írta, mely azóta is megállíthatatlanul zajlik. Érdekes módon azonban legtöbb állítása nem veszítette el érvényességét, legfeljebb kiegészítésre szorulhat. Bár a szöveg pesszimizmusa nem annyira megnyerő, mégis fontos kordiagnózis lehet, egy komplexebb kép egyik pólusaként mindenképp megállja a helyét. (Ford. Bruncsák István; *Posticum – Verbum*, Nagyvárad – Kolozsvár, 2015)

FORGÁCH KINGA

GYÖRFI KÁROLY: KERESZTÉNY-ÜLDÖZÉS A 21. SZÁZAD ELEJÉN

„Ma, a 21. században, egyházunk a mártírok egyháza lett” — idézi Ferenc pápát Győrfi Károly a legutóbbi könyvében, amelyben arra a megdöbbenő és sokak számára talán alig hihető tényre mutat rá, hogy napjainkban „a keresztény a legnagyobb üldözött vallási közösség” (35.) és a „valásüldözések áldozatainak 75 százaléka keresztény”. (37.) A keresztényüldözés — amely már nem egyszerűen keresztényellenességet jelent — számos országot és több százmillió keresztényt érint, akiknek a világ legkülönbözőbb térségeiben eltérő mértékű és intenzitású üldöztetésben van részük.

Győrfi Károly munkájában az Open Doors és a Christen in Not nevű nemzetközi szervezetek rendszeresen közreadott adataira és jelentéseire támaszkodik. Kiindulópontként az Open Doors 2015. évi, a keresztényüldözésben élen járó ötven országot tartalmazó listáját idézi, majd országról országra haladva bemutatja az egyes országokban az elmúlt években tapasztalt és hitelesen dokumentált tragikus eseteket. A lista élén Észak-Korea, Szomália, Irak, Szíria és Afganisztán áll, s az ötven országból negyvenben iszlám szélsőségesek az üldözések elkövetői, de találunk olyan országokat is, ahol nem az iszlám, hanem a hinduizmus (India) vagy a buddhizmus (Mianmar, Srí Lanka) szélsőséges hívei üldözik a keresztényeket. Megdöbbenő, hogy még jelentős keresztény lakossággal rendelkező, sőt keresztény többségű országok muszlimok lakta régióiban is előfordulnak üldözések (Kenya, Nigéria, Fülöp-szigetek). A könyv legterjedelmesebb fejezetében ezekről az erőszakos eseményekről olvashatunk, amelyek skálája a keresztények szabad vallásgyakorlásának ellehetetlenítésétől és tiltásától egészen a templomaik felgyújtásáig, a börtönbe zárásukig vagy a szülőföldjükről történő elűldözésükig, sőt a meggyilkolásukig terjed.